

Appendix 1. of
“Iconography of Saint John of Rilla through the eyes of
pilgrims”
pp. 100-115

Liana Galabova
lianagalabova@abv.bg
Independent Researcher, Sofia, Bulgaria

Приложение 1. Към
„Иконографията на Свети Йоан Рилски през очите на
поклонниците“
с. 100-115

Лиана Гълъбова
Изследовател на свободна практика, София, България

Старозаветни стихове от псалми

Единият от най-често срещаните текстове върху свитъка на светеца е: „Приидите чада, послушайте мене, страху Господню научу вас...“ или „Елате, чада, послушайте ме, ще ви науча на страх Господен!“ (Пс. 33:12 Дойдете, деца, послушайте ме: на страх Господен ще ви науча) С тези думи пастирът и духовен отец благо увещава своите обични възпитаници и следовници през вековете по пътя на искрената вяра и благоговейното смирение водещи чрез покаяние към всички други християнски добродетели. Текстът е част от псалом започващ с думите „Благословлю Господа...“¹ възпяващ силата на избора на страх от Бога водещ към спасение за сметка на тежестта на житейските страхове. Преदिшният стих в псалома е популярен като песнопение от Петохлебието и заедно с последващия обещават

¹ Синадална Библия, [Synodal Bible,
<http://www.pravoslaviefo.com/bible/sz/ps/33.htm>, (Last view: 01.04.2019)]

дълголетие и благополучие на вярващите. В богослужението този псалом с пее в края на великопостните вечерни последования и също така е част от молитвите преди Свето причастие². Този текст е най-често по свитъците на светеца в самоковски възрожденски икони.

Следващият популярен свитък на свети Йоан Рилски е с думите: „(Господи) Возлюбих благолепие (я, ю) дому(а) Твоего(му) и место селения слави Твоя...“ или „Вълюбих, Господи, благолепието на Твоя дом и местообитанието на Твоята слава!“ (Пс. 25:8 Господи, обикнах обиталището на Твоя дом и мястото, дете живее Твоята слава). Този псалом започва с думите: „Суди ми, Господи...“ и възпява готовността да се култивират благочестиви нагласи като критерий за принадлежност към църквата в сравнение с външния свят. Стихът, който често е изписан само наполовина, добре подхожда за надписи при входа на храмовете и заедно с други подобни слова заменя по-строгото послание от свитъка на свети архангел Михаил.

Двата текста могат да се съберат и един след друг, първо обръщението към чедата, после заедно с тях към Господ, на по-дълъг свитък, с повече съкращения в думите или по-дребни букви. Това решение от стара рилска житийна икона и щампа с изгледа на манастира днес стои в проскинитарий на южната стена в храм „Свети Георги“ в София. Под тази икона, аналогично на същия проскинитарий на среущположната част на храма има аналойна картина, която изобразява светеца сред природата, зедно с пастир с куче, мечка и бял орел, напомнящ за покровителството на преподобния от свети Йоан Богослов³. Последователността на тези два псаломски стиха съчетава смирението и благочестието от първия с връзката на видимото църковно благолепие със съзнанието за облагодатяване на светите места и благоговейната почит и прослава към Бога и неговите угодници.

² Полный православный молитвослов, Псалтирь как требник: Псалмы, употребляемые на Богослужениях, [Psalms Used in Divine Services, <https://www.molitvoslov.com/text871.htm>, (Last view: 01.04.2019)]

³ Едни от най-хубавите стари стенописи на свети Йоан Рилски у нас са запазени в църкви на свети Йоан Богослов. В няколко от случаите образът на рилския отшелник е в съседство със стенописа на свети апостол Петър. Специалистите откриват аналогия и търсят възможни заемки и замени на образа на преподобния с тези на свети Йоан Лествичник и други преподобни

Третият старозаветен текст срещан по свитъците на светеца е: „Се удалихся бегая (земная) и водворихся в пустыни. (Чаях) и взисках Господа (Бога) спасающего мя (от малодушия и от бури)“ или „Ето, отдалечих се бягайки (в изгнание) и се въдворих в пустинята и потърсих (очаквах) Господа, спасяващ ме от малодушие и от буря...“ (Псалом 54: 8-9 ... далеч бих се отстранил и бих останал в пустинята; побързал бих да се скрия от вятъра и бурята). Среща се на виещия се свитък на светеца от Курилски манастир и на двете патронни храмови икони, царската и стенописната, а вероятно и при други преподобни и в други паметници от това време. Същият текст се вижда на стенописа на светеца от 1499 година или края на XV век, от костурската художествена школа, в църквата на Погановския манастир „Свети Йоан Богослов“ в Нишка епархия, на река Ерма в днешна Сърбия. Преподобният е на централно място в наоса на този храм, в първия регистър светии в цял ръст, втори до последователя си свети Йоаким⁴, след северния клирос, с открита глава и вдигната благославяща десница. За да звучи добре на български, този надпис би следвало да се изпише заедно с предишния стих. Псаломът е част от последованието на Шестия час от дневния богослужебен кръг, което възпоменава Разпятието. По тази причина би могло да се очаква, че на иконите с такъв свитък, свети Йоан Рилски ще държи също и кръст с Разпятие.

Емблематични изрази от светоотеческата литература

За текстовете по свитъците на преподобните е характерно, че съдържат любимите в монашеските среди наставнически изречения от Свещеното предание, които понякога са тълкувания на новозаветни библейски текстове. По-сложен и също популярен текст на свитъка: „В сердцах кротких почивает Господ, душа же смятенная седалище дьявола ест...“ или „В кротките сърца е Господ, а пък смутената (метежна) душа

⁴ И двата стенописа са надписани със съкращението за свети отец преди името (както на някои икони цялото име на свети Йоан се свежда до „свети отец“ или пояснението „от Рила“ е било изтрито през вековете), а надписът на преп Й(Я)оаким Осоговски или Сарандапорски звучи малко изменено, но също като на българския „отчов“ свитък: „Приидете чеда, послушайте мене, страху Господню научу вы!“

е седалище на Дявола!“⁵ Такъв е гръцкият текст на старинната аскетична рилската икона с обкови на ореола и десницата с патерицата, кръгли розетки на надписа⁶ и още една икона⁷, на която светецът държи диагонално кръст, свитъкът е развит хоризонтално и надписан по дължина, а розетите са украсени. Тези думи се намират и в едно монументално съвременно изображение в цял ръст в южната част на източната стена на притвора на Дървенишкия манастир „Свети Илия“ в квартал Младост 1 в София, където ми беше разяснено, че това е монашеският вариант на свитъка на този светец.

Не по-малко поучителен и днес е монашеският текст по свитъка на свети Йоан Рилски от неговия средечки или боянски иконографски тип образ в стенописта на Боянската църква (Penkova, 2008: pp. 163-183). Същото послание виждат днес поклонниците в древния столичен храм „Света София Премъдрост Божия“ на южната стена, където от двете страни на галерията са окачени иконите на изтъкнатия църковен живописец Господин Желязков Сербезов от 30-те години на XX век⁸. Сякаш сам преподобният казва на силно вярващите: „Хотяй пожити без

⁵ Слово 24, ст. 7 от Лествицата на Словото на свети Йоан Лествичник, тълкувание на третото блаженство (Евангелие от Матей 5:5) и на други библейски откъси свързани с тази добродетел;

⁶ Съвременно неголямо копие на тази рилска икона стои на второ място от север на северния аналоен шкаф в катедралния храм „Света Вмчца Неделя“ в София с архаичен български надпис „Свети Йоан Рилски отшелник“ и текст на свитъка на гръцки език, може би за да не смущава вярващите със своята откровеност... В друго миниатюрно копие в колекцията дарове на патриарх Кирил в ЦИАМ, с красиво гравирани ореол и подобно определение пустинник или подвижник. Сред множеството нови варианти на тази иконография е иконата в западна проскинитарна ниша в дървенишкия храм „Свети Георги“, която заменя по-скромната икона и пред която гори кандило.

⁷ Pravoslavieto,

http://www.pravoslavieto.com/iconopis_bulgarian/1/svetii_bg/10.19/10.19_sv_ivan_rill_a.jpg, (Last view: 01.04.2019)

⁸ Богородичен триптих изписан от същия автор, обкован от златаря Христо Николов и дарен при царското бракосъчетание е поместен в Църковен вестник, страница 5, №1-2 от 2 януари 1932 година. Образът на светеца от лявата страна на Богородица, като небесен покровител на царица Йоана, в противовес на иконата на свети цар Борис, следва подобна иконографска схема, с открита глава, десница на гърдите и свитък с надпис: „Хотяй...“. Надписът под чернобялата фотография споменава охридски иконописни образци, а преподобният е изписан по боянския модел и текстыт на свитъка е същият. Композицията напомня за иконостаса на южния престол на патриаршеския храм, за двата проскинитария в иконостаса на църква „Света Параскева“ в София.

печали (пожити), да отвержешся всего земнаго сластолюбия“ или „Който иска (желаещият) да (за)живее без печал (грижи), нека се отрече (отвърне, откаже) от цялото земно сластолюбие (удоволствия)!“. Този надпис се среща през последните векове, в Раковишки, Изворски и Клисурски манастири (Matakieva-Lilkova, 1981), (Matakieva-Lilkova, 1980), (Matakieva-Lilkova, 1978), (Penkova, 2008: pp. 163-183, 179). Същият надпис стои на голямата допояснна проскинитарна икона в северната част на наоса на църквата „Света Троица“ в София, в квартал Слатински редут.

Един вариант на обръщение към вярващите е текстът от свитъка на критската по стил Хилендарска икона на светеца от XVII век: „Аще отца ме хошете нарицати, подобите ся моим делом.“ или „Ако искате да ме наричате отец, оприличавайте се на делото ми. „С не по-малко категорични и задълбочени аскетични послания има свитъци на свети Йоан, които се срещат по-рядко и при други преподобни отци: „Аще не оставите вся мирская, не можете бити монаси...“ или „Ако не оставите всичко светско, не можете да бъдете монаси!“; „Скръбта по Бога произвежда неизменно покаяние за спасение, а световната скръб докарва смърт!; „Братие, оружия монаха суть, поучение, моление...“ Поради популярността на аскетичната литература в процесите на съживяване на православно наследство, в иконописата все по-често започва да се стига до подобни сентенции в писмените извори. Но възприемането им до голяма степен зависи от това колко удачно са поместени, надписани или ръкописани в иконите, така че да не загрозяват и доминират образа, а да повишават качеството на живописата с по-скромни качества.

Наставления от Завета на светия отец

Според избора на духовенството, настоятелството и зографите в зависимост от предназначението на дадено свето място вариантите за текст към образа са още повече. Следващи по популярност в изкуството са думите от Завета на преп Йоан Рилски, чиято сложност като литературен паметник и вплетените в него цитати са добре проучени: „Богатство монаха (иноку) не сребро и злато, а (совершенное)

нестяжание..." или „Чада мои, богатството на монаха не е (се състои) в сребро(то) и злато(то), а в съвършено(то) (пълно) нестежание (крайна бедност, скромност) (и отсичане на волята си и в голямо смирение!“⁹ Такъв текст четем и на свитъка в лявата ръка на светеца в арковидната надвратна патронна икона носена от ангели на фронтона на Самоковската порта на Рилския манастир, въпреки че образът напомня повече на обкованата рилска икона. Целият текст е на свитъка на вътрешния стенопис на светеца с патерица в десницата сред пейзаж, който виждат поклонниците излизайки, докато Богородичната икона ги посреща като влизат. През 1953 г., на иконата на светеца в храм Покров Богородичен в София до иконостаса на северния олтар стои същият текст: „Богатство инока суть не сребро и злато, но...“... Същият свитък държи светеца и на стенописите в църквите в Надежда и Връбница. В централния софийски римокатолически храм по източен обред „Успение Богородично“ образът на светеца посреща вярващите още на южната част на западната фасада с красива мозайка, на която светецът е с пастирския си жезъл и държи загърнат свитък. Посланието от Завета на светеца: „Не бойте се, прочее, защото силата (Божия) се в немощ проявява...“ изпъква с червенокафявите си църковнославянски букви в долната лява част на фигурата в арката със светлата и красива мозайка¹⁰.

На златистия фон с едри бели църковнославянски букви е изписано същото, вече и като декорация и в дясно отново с тъмните

⁹ Завет на Свети Йоан Рилски към неговите ученици, Уебсайт на Рилския манастир, [Website of the Rila Monastery, <https://rilskimanasfir.org/bg/sv-ioan-rilski/zavet-na-sv-ioan-rilski/>, (Last view: 01.04.2019)], в илюстрацията към текста е представен свети Йоан Рилски с учениците си и свитъка гласи: „Първом търсете Царството на Бога...“ (Мат. 6:33 Първом търсете царството на Бога и Неговата правда и Пс. 102:19 Търсете царството Божие, в което Сам Бог седи на царския престол); Същият свитък държи светецът в патронния и житийния стенописи на вътрешната, Самоковската порта на Рилския манастир, където в издигнатото арковидно пространство е изобразен сред хора, птици и животни и пейзаж с изглед към портата;

¹⁰ Вероятно и това интересно мозаечно произведение е дело на проф. Здравко Каменаров, който е автор и на монументални и кавалетни иконописни творби в множество живописни техники в интериора на главния храм на българските римокатолици от източен обред, униатска църква „Успение Богородично“ на ул. „Люлин планина“ в София и вътрешния параклис „Богоявление“.

букви е указано, че текстът е от Завета на свети Йоан Рилски. Във вътрешността на красивия храм украсен от професор Здравко Каменаров при последното осветяване на храма, иконата на светеца е в най-северния образ на втория светийски ред на иконостаса¹¹. Светецът е изобразен и в други храмове на българските римокатолици от източен обряд.

Текстове от песнопенията към свети Йоан Рилски

Църковните певческите, поетични и риторични произведения като служби, акатисти, похвални слова, проповеди и наративна проза, избилстват с текстове, които могат да са част от иконните образи. Такива са думите от приветствието на ангела подаващ небесния хляб от сегмент в един от житийните епизоди съществуващи и като отделни икони и стенописи: „Радвай се, Йоане, приел (че прие, приемащ или приеми) благодат от Бога!“ е изписано на белите извити ленти или панделки, които представят текстовете. А в един от рилските стенописи е добавен и надпис: „Радуйся постнических воистину подвигов благовонний сосуде!“.

Срещат се икони, на свитъка на които е изписано песнопението прославящо светеца, тропар, който се пее на глас 1: „Покаяния основание, прописание умиления, образ утешения, духовнаго совершения, равноангельное житие тове бысть, преподобне. В молитвах убо и в пощениихъ и в слезахъ пребывавый, отче йоане, моли Христа Бога о душахъ наших!“ или „Основа на покаяние(то), пример (предписване¹²) на умиление(то), образ(ец) на утешение(то) и (утешения за) на (от) духовно съвършенство бе(ше) (твоео житие бе равноангелно) твоят равноангелски живот, преподобни,(; пребивавал) и тъй (като си пребивавал) в молитви, пост(ничество) и съзри

¹¹ Наблюдение от 26 април 2019, непосредствено преди относително по-ранното вечерно богослужение на Разпети Петък и разказ от о. Благовест Вангелов, Католическа Апостолическа Екзархия, който включваше и множество исторически разяснения за други храмове на общността.

¹² Траянополски, Иларион, Епископ (съст.), Сияние на светостта. Вечен календар. Пространен православен месецослов, София, ПИК, ISBN 954-734-018-2, 174-175 с. (Trajanopolski, Hilarion, Bishop (ed.), n. d.);

(пребиваваш, отче). Отче Йоане, моли Христа Бога за нашите души!". Тропарът се изпълнява често от поклонниците при техните молитви по пътя или при спирането им по оброци и храмове и се възприема като химн на похода и може да се очаква появата именно на тези думи по походните икони. Но тъй като словата от свитъка следва да са изказ от страна на светеца, по-удачното разположение на отправяните към него песнопения може да бъде дори в орнаменталната украса, по одеждите, нимба и други иконографски елементи, на фона, по рамката, кивота, носилото проскинитария, аналоя, на гърба на иконата, по хоругвите и знамената, на допълнителни елементи и поклоннически аксесоари, книги и в дигитален вид. В стенописта възможностите за разполагане на текстовете за още по-разнообрази.

Рядко срещани текстове на свитъците

Непопулярен остава текстът на свитъка на свети Йоан Рилски от стенописите на Земенския манастир¹³, където той е изписан в архаичен и аскетичен югозападен късновизантийски провинциален народен стил и като великосхимник с кръст (Mavrodinova, 1980). Образът е поместен на южната страна на югозападния стълб в първия регистър на иконописната програма, срещу киторските стенописи и до свети апостол Петър на източната стена на същия стълб, подобно на Търновския стенопис на северната стена на югозападния стълб, отново до апостола. Без специализирани разяснения думите от свитъка звучат на съвременния зрител съвсем бегло есхатологично: „Имай(ки) в ум(а си) съд(и)ното пришествие...“. Копие на този стенопис от Ростовцев от 30-те, изготвено на платно при реставрацията на паметника, се извисява и до днес заедно с боянския образ в началото на експозицията на ЦИАМ. Днес този проникновен образ е избран при илюстрирането на детска църковна книжка с житието на светеца¹⁴, а на свитъка е написан неговия тропар (Delchava and Naumets, 2015). В Кокалянски манастир,

¹³ Надписите са проучени от Иван Гълбов и Стефан Смядовски, както и голяма част от споменаваните в този текст паметници само с оглед на първото впечатление на поклонниците;

¹⁴ Делчева, Йорданка, Дария Наумец, Житие на свети Йоан Рилски, Скрино, Руенски манастир „Свети Йоан Рилски“, 2015 (Delchava and Naumets, 2015);

вероятно през 1946 г., йеромонах Николай Шелехов, богослов и духовно чедо на свети Серафим Соболев надписва подробно стенописа с името на светеца на църковнославянски.

А на свитъка изписва с червени букви следния текст от посланието на свети Йоан до свети цар Петър¹⁵: „Валяйся под ногама матере твояе цркве(и) припадай усердно и верхъ прекланияй тоя первопрестолником“ или „Валяй се под нозете на твоята Майка, Църквата, прекланияй се усърдно и скланяй глава пред Нейните первопрестолници...“.

През 1953 г. Шелехов изписва двете композиции с многолюдния Събор на светите просияли на българска земя във връзка с учредяването на празника. В софийския вариант, който днес е на южен проскинитарий в църквата „Свети свети Кирил и Методий“ на Женския пазар, зографът поставя текста на застъпническата молитва на предстоящите към многомилостивия Господ да спаси и съхрани и благослови страната и народа ни, върху облаците разделящи земния и небесния свят. Думите на молитвата стоят между протегнатите ръце на преподобните свети Ивоан и Теодосий представлящи сонма на преподобните обърнати молитвено към Христос на трон в центъра на композицията. Под фигурите на светиите на стoличната икона се вижда благословената българска земя в пейзаж с ръкописен надпис, а на рилската е изобразен манастирът, няма текст върху облаците, а двамата преподобни държат свитъци.

Свети Йоан е в центъра и на съвременния вариант на тази сложна композиция в иконите на Пенка Гайдарова от 90-те, включително и на Събора на софийските светии в Софийската семинария и в храм „Света София“. Подобно деисисно решение от страна на творческия колектив ръководен от Владимир Аврамов днес може да се види в новоизписания ловчански катедрален храм „Свети свети Кирил и Методий“. Аврамов и Йордан Христов в карловската икона по същия сюжет обръщат част от водещите фигури фронтално и свети Йоан, с

¹⁵ Писмо на свети Иван Рилски до свети цар Петър, Уебсайт: Материали по история, [History Materials, http://ald-bg.narod.ru/biblioteka/bg_srednoviekovie/bolg_dok/dok_bolg_zare/petar_1/pismo_lv_an_Rilski-Petar.htm], (Last view: 01.04.2019)]

красиво извит диагонално нагоре свитък, макар и в централната група светии, остава зад светителите.

Рядкост е приспособяването на образа на светеца към празника към посвещението на храма или житиен епизод на светеца. В един такъв случай текстът върху свитъка на съвременен стенопис в нова църква гласи: „Господи в руцѣ твои предаю дух мой – и се етимии словами он предал свою чистую душу Богу“ или „В Твоите рѣце, Господи, предавам духа си – и с тези думии той предаде чистата си душа на Бога“. Светецът е облечен в кафява мантия, оранжево расо и тъмносинии кукул и схима и държи жезъл в дясната си ръка, свитъкът в лявата по-ниско, а одеждите са обрамчени с ивица с изписана молитвата „Свети Боже...“ Отпустителния възглас при изхода на душата на светеца добре подхожда на църква посветена на успението.

В църквата „Свети Вмчк Димитър“ в село Зимница, Ямболско свети Йоан Рилски държи свитък с ирмоса на трета песен от канона на утрента: „Прощела естѣ пустыня яко кринь, Господи, языческая неплодящая церковь, пришествием Твоим в нейже утвердися (мое) сердце мое...“. Арковидното поле с образа на светеца сред богата декорация на наоса е дело на зографа Михаил Маковкин, наскоро реставрирано, поместено на Facebook страницата на храма¹⁶ по случай 1 юли 2018 и представя преподобния с кръст, открита глава и на фон от пейзаж с три реда облаци в цветове преливащи нагоре до златен наднебесен фон. В същия храм, в композицията представяща срещата с цар Петър, свети Йоан държи затворена книга и с протегната напред десница с неопределен благославящ жест.

В информационното общество художниците имат духовната и артистична свобода да издирват и добавят още решения към голямото разнообразие от добре проучените средновековни, възрожденски, модерни и съвременни авторски подходи. В началото на възстановяването на връзката на артистичния елит с църковния в края на социалистическия период дори се случва по композиционни причини иконния надпис да се премести върху свитъка и да се добави пояснение, че преподобният е историческа личност, тъй като

¹⁶ [Hram Sveti Dimitar, <https://www.facebook.com/hramsvetidimitar>, (Last view: 01.04.2019)]

пейзажната композиция е трябвало да бъде светска (Фигура 1)¹⁷. Във време, когато вярващите са могли само да мечтаят за поклонничество извън страната, тази монументална църковно-историческа стенопис с находчивата си декоративна художествена интерпретация на свещените сюжети и персонажи събира в цялостно духовно повествование множество манастири и светии в притвора на храма на Германския метох „Свети Йоан Рилски“ край София и в крайна сметка, може да се каже, че и досега „стои добре“ и посланието ѝ като цяло е благочестиво.

Сред сполучливите църковни и високо-художествени решения в наши дни са думите: „Братие, имейте мир и светлост“ „Братя, имайте... мир и светлост“, на свитъка в съвременния стенопис на светеца до неговата стенна икона в западната част на северната стена на църквата „Преображение Господне“ в квартал Долни Лозенец в София от стенописките Елеонора Караиванска и Вера Върбанова. Църковнославянският текст е добре пропорциониран и достатъчно едър за да се забелязва и разчита отдалеч; поставен е по старата традиция на части в редове за да се побере добре, изписан е много професионално и е със същата калиграфска прецизност е фино с цветни декоративни елементи на миниатюрна книжна украса: заглавка, винетка и концовка. Това решение много напомня на красивата книга в

¹⁷ Патронното изображение от притвора на църквата е изписано в началото на 80-те години, от пловдивския реставратор Иван Иванов, художник към Ефория „Зограф“ и преподавател в НХА, както става ясно от Google сайта му: [Ivan Ivanov, <https://sites.google.com/site/ivanivanovprofi/>, (Last view: 01.04.2019)]. Днес дарственият надпис видим на проектите не се открива на място. Надвратната ниша е изобразена като вход на пещерата в изгледа към Рилския и други манастири, върху планината са добавени флорални мотиви, които да загатват рамка, а името на светеца е написано на свитъка: „Иван Рилски, основател на Рилския манастир, X век“, както са обозначени и други свещени персонажи в композицията, освен тези, които държат азбука или книга със своите съчинения. В арковидната нишата над вратата на църквата отвън е направено стенописно копие на византийската рилска икона от XIV век, а светецът е изобразен още и в полето на проскинитарната банската икона Коронация на Богородица. На входа на манастира е поставен дърворезбен релеф на главата на светеца с кукул и ореол, а възрожденските икони от иконостаса (на самоковските зографи Доспевски от 1886 година) и от колекцията на манастира в софийския регионален исторически музей са красиви късни образци на възрожденското изкуство.

ръцете на свети Кирил в академичната икона от северния иконостас в храм-паметника „Александър Невски“ и на свитъка в спуснатата ръка на свелия поглед свети Йоан на иконата в южния иконостас. В новоосветения към същата енория храм „Въздвижение на Честния Кръст Господен“¹⁸ дигиталните стенописи с богата иконографска програма представят светеца в цял ръст, с кръст в лявата ръка и патерица в десницата, но съвсем без свитък с надпис, в северния параклис в извитата страна на олтърната част, от изток на образите на светиите Методий и Кирил¹⁹.

Съвременната голяма обкована икона на зографите Димчовски от 2017, вероятно изписана за Троянски манастир, става фон на плаката на Свето-Йоановите четения през 2018 година. На хоризонтален свитък в лявата ръка на светеца е изписано: „Дети мои, сие не по моим силам, аз немощной человек, якоже и вы: один Бог может исцелит(и) его!“ Това изображение доминира от украсения кръст и с въздушно нарисваната брада изглежда е препис по образеца на една от рилските възрожденските икони с гръцки надпис „В сердцах кротких...“. Надписът на обкова е в различни полета, на църковнославянски, но поставен по днешния начин на четене като отъясно на светеца в четири реда са съкращенията за преподобен Йоан, а от лявата му страна и дясна за зрителя са буквите за рилски чудотворец.

Друго хубаво съвсем съвременно изображение, но във висок византийски стил посреща идващите в сградата на Софийска Митрополия. Зографите Йордан, Светла и Недялко са изписали светеца със свитък в лявата ръка: „Видите, братие, путь сей оузкий, иже вводит в райскую широту, а широкий во ад“. Оттам и жестът на десницата която сочи този спасителен път към вечността, от мястото, където преди е Разпятието към приемната на висшето духовенство.

¹⁸ С крипта на „Вмчк Мина“, както преди а наречен храм строен от алтернативните църковни структури, Църквата е преустроена в чест на стария оброк на Горни Лозенец, кръстът на който е пренесен в преобразенската църква, а при завършването на ремонта е поставен от източната страна на новия храм;

¹⁹ Наблюдение в навечерието и деня на осветяването на църквата на 15 октомври 2017 г.;

Нечетими текстове на свитъците.

В южната част на преграденото високо зално пространство на притвора на патриаршеската катедрала „Свети благоверен Александър Невски“, зад няколкото магазинчета от юг, са разположени монументалните стенописни изображения на руските светии от север и на българските – от юг и това помага образите да бъдат разпознати. Свети Йоан е красиво изобразен в огромна реалистична църковна картина в едно от така обособените изобразителни полета. Свитъкът в тази представителна за българското изкуство от този период живопис е в двете ръце на преподобния и съдържа дълъг текст, вероятно от Завета, чиито букви са твърде смалени за да могат да се възприемат отдалеч.

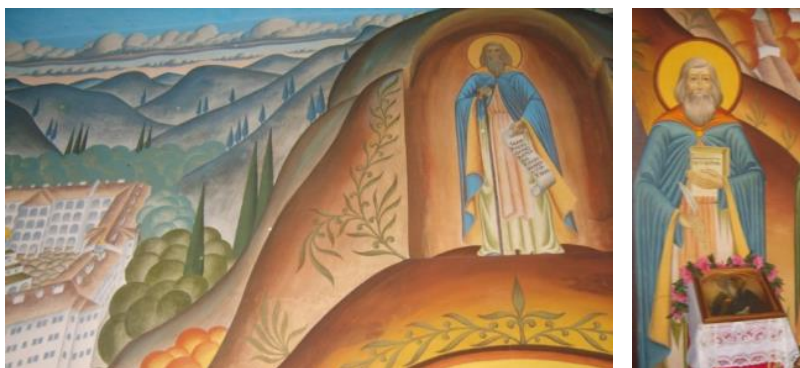
В други паметници, прекаленото съкращаване на думите на светеца към вярващите или Бога се избягва чрез обръщане на текстовете по дължина, независимо от положението на свитъците. Другаде посланието се изнася извън свитъка, на друго място в изобразителното поле или извън него, където могат да се добавят и молитви, например във фона, върху разтворена книга²⁰, в одеждите, декорацията или на обратната страна на иконата. Добро решение са допълнителните полета за текстове, в рамка окачена в самия стенопис, както е запазен тропарът в параклиса на светеца в Челопеченския зографски метох²¹.

Препятствия за доброто и цялостно въздействие на образите на светеца са още и разрушеното състояние на някои надписи, особеностите на езика на текстовете от миналото, особеностите на репродуциране в различни мащаби и материали, както и нивото на калиграфията и обстоятелствата на експонирането на иконописните

²⁰ Такава иконография има съвременната допоясна икона на светеца в старинен стил, изписана през последното десетилетие от зографа Милен Георгиев за великотърновския храм „Успение Богородично“. Иконата беше носена на литията при юбилейната поклонническа инициатива на засаждане на дъбова фиданка при възстановката на средновековната църква на „Свети Йоан Рилски“ на Цветница, 21 април 2019 година.

²¹ Стенописите представящи образа и житието в малкия параклис на светеца в Челопеченски манастир „Рождество Богородично“, метох на Зографския манастир, бяха изписани от зограф Младенка Ланджева и курса по иконопис „Захари Зограф“ при столичния храм „Покров Богородичен“ през 2012 година с дарение на Татяна Попова.

произведения в храмова или музейна среда. Характерен пример в това отношение е една графична илюстрация в църковна книга по образа на старата рилска икона с гръцки надпис и текста, който в копието за печат е предаден условно с чертички, а в заглавието на фигурата е даден друг подходящ молитвен текст. Трудно се прочитат и много от текстовете изписани ръкописно на панделки във фона на миниатюрните епизоди в житийните щампи и икони или върху ограничаващите полета между отделните клейма, ако не се стигне до литературата, където е публикуван паметника или ако в експозицията или храма изображението не може да се възприеме достатъчно ясно.

Фигура 1. Авторско патронно изображение от притвора на църквата на Германския метох от началото на 80-те и аналогна икона пред стенописите

Литература / References

- Delchava, Yordanka; Naumets, Dariya, (2015).** Life of St. John of Rila, Skrinio (in Bulgarian), Rouen Monastery "St. John of Rila", 2015 // Делчева, Йорданка, Дария Наумец, Житие на свети Йоан Рилски, Скрино, Руенски манастир „Свети Йоан Рилски“, 2015]
- Matakieva-Lilkova, Theophana, (1981).** Bulgarian National Saint in Medieval Visual Art 13th-15th centuries (in Bulgarian), In: Giyzelev, Vassil, (ed.), History, Art, and Culture of Medieval Bulgaria, Sofia, Narodna Prosveta, 1981, Pages: 196-210 // [Матакиева-Лилкова, Теофана, Българският национален светец в средновековното изобразително изкуство XIII-XV вв., В: Гюзелев, Васил (състав.), История, изкуство и култура на средновековна България, София, Народна просвета, 1981, Страници: 196-210];
- Matakieva-Lilkova, Theophana, (1980).** Ivan Rilsky and Tarnovo Cultural Traditions (in Bulgarian), In: Vekove, No 1, 1980, ISSN 0324-0967, Pages 5-15 // [Иван Рилски и търновските културни традиции, В: Векове, № 1, 1980, ISSN 0324-0967, Страници: 5-15];
- Matakieva-Lilkova, Theophana, (1978).** Image of Saint John of Rilla in Bulgarian Visual Art (in Bulgarian), In: Proceedings of Church-Historical Institute and Archive and Church-Historical and Archaeological Museum, Volume 1, 1978, pp. 87-116 // [Образът на свети Иван Рилски в българското изобразително изкуство, В: Известия на църковноисторическия институт и архив и на Църковноисторическия и археологически музей, Том 1, 1978, 87-116 с.];
- Mavrodinova, Lilyana, (1980).** Zemen Church: History, Architecture, Painting (in Bulgarian), Publisher: Balgarski hudozhnik, Sofia, Bulgaria, ISBN 75-Б (092) III 21 9538274512/7240-24-80, 1980 (Мавродинова, Лиляна, Земенската църква. История, архитектура, живопис, София, Български художник, ISBN 75-Б(092)III21 9538274512/7240-24-80, 1980);

Penkova, Bisserka, (2008). The Image of Saint John of Rilla in Boyana Church (in Bulgarian), In: Old Bulgarian Literature, Volume 39-40, No 1, 2008, ISSN 2535-0919, 0204-868X. // [Пенкова, Бисерка, Образът на свети Йоан Рилски в Боянската църква, В: Старобългарска литература, Том 39-40, № 1, 2008, ISSN 2535-0919, 0204-868X];

Trajanopolski, Hilarion, Bishop (ed.), (n. d.). Radiance of Holiness. Perpetual calendar. Extensive Orthodox Monthly (in Bulgarian), Sofia, PIK, ISBN 954-734-018-2, pp. 174-175 // [Траянополски, Иларион, Епископ (съст.), Сияние на светостта. Вечен календар. Пространен православен месецослов, София, ПИК, ISBN 954-734-018-2, 174-175 с.:]

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE: PRESERVATION, PRESENTATION, DIGITALIZATION

Научна поредица: брой 1(6), година V (2019)
Science series: volume 1(6), year V (2019)

ISSN: 2367-8038

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Институт по математика и
информатика
БАН, България

Institute of Mathematics and
Informatics
BAS, Bulgaria

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или с цел обучение, при писмено указание за липса на търговски намерения и пълно цитиране на текста от тази страница.

За копиране под друга форма, препубликуване или публикуване на сървъри се изисква писмено разрешение и/или заплащане.

This work is subject to copyright. Open and free use of digital/ hard copies of publications is granted only for personal or educational use, while there are written statement for not-commercial intention and full citation of the text of the current page.

For any other reproducing types, re-publishing, photocopying, recording, or any other storage retrieval system/server is required written permission and/or fee.

© Авторски колектив, 2019

© Authors` Group, 2019

Технически редактори:
Николай Ноев, гл. ас. д-р
Калина Сотирова-Вълкова, ас. д-р

Technical editors:
Nikolay Noev, Assist. Prof. PhD
Kalina Sotirova-Valkova, Assist. Prof.
PhD